

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Кафедра сімейної та спеціальної педагогіки і психології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ СПЕЦІАЛЬНОЇ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта

Одеса 2023

Рекомендовано до друку кафедрою сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» протокол № 9а від «11» травня 2023 року

Рецензенти:

Асєєва Ю.О. – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету

Кавиліна Г.К. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Ковиліна В.Г. Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи в закладах спеціальної дошкільної освіти» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 012 Дошкільна освіта: метод. реком. Одеса, Університет Ушинського, 2023. 32 с.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи в закладах спеціальної дошкільної освіти» містять: передмову, загальну інформацію про навчальну дисципліну, теми лекційного курсу, плани семінарських занять, завдання та запитання до виконання самостійної роботи, перелік індивідуальних науково-дослідних завдань, глосарій.

ЗМІСТ	
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОПИС ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
1.1 Опис навчальної дисципліни.....	6
1.2 Критерії оцінювання за різними видами роботи.....	7
РОЗДІЛ 2. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	12
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	14
3.1.Теми практичних занять.....	14
РОЗДІЛ 4. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	20
РОЗДІЛ 5. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ	23
5.1 Приблизна тематика есе.....	23
5.2 Методичні вказівки щодо оформлення есе.....	24
ГЛОСАРІЙ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

На сьогодні у зв'язку з посиленням інтеграційних процесів в освіті актуалізується необхідність посилити у підготовці майбутніх фахівців знання про труднощі, особливості навчання дітей з ненормативним психічним розвитком, оволодіння прийомами комплексної допомоги їм. Центром вивчення курсу «Методика виховної роботи в закладах спеціальної дошкільної освіти» є діти з різними відхиленнями у соматичному, психомоторному, сенсорному, інтелектуальному особистісно-соціальному розвитку, які мають особливі освітні, медичні, педагогічні проблеми. Відтак, ці знання є базою для створення умов для оптимальної соціально-психологічної адаптації, професійного самовизначення таких дітей.

Курс спрямовано на вивчення інтеграційних процесів у системі освіти, необхідністю формування з високим рівнем професійної компетентності фахівця спеціальних закладів та загальноосвітніх закладів; організацію навчально-виховного процесу у новітній школі, закладах дошкільної освіти мають забезпечувати спеціалісти з високим рівнем професійної підготовки, провідною складовою діяльності яких є компетентність, мобільність та вміння адаптуватися в мінливих умовах сьогодення.

У сучасній загальній та спеціальній педагогіці декларується положення про необхідність раннього виявлення і подолання порушень у психофізичному розвитку дитини. Це має виключно важливе значення для формування особистості дитини, для підготовки її до шкільного навчання. Студентам, майбутнім дошкільним педагогам, вихователям необхідно мати уявлення про всі основні види порушень психофізичного розвитку, і, насамперед, – інтелектуальні, мовленнєві, про причини їх виникнення, а також про шляхи їх подолання та корекції.

Мета навчальної дисципліни: розкриття методологічних і теоретичних основ спеціальної дошкільної педагогіки, теоретико-методичних засад виховання, навчання і розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями у розвитку, сучасних тенденцій і проблем організації педагогічної допомоги

цим дітям.

Очікувані результати вивчення дисципліни:

знати:

зміст, методи, форми навчання і виховання дітей в спеціальному дошкільному закладі та сучасні вимоги до них

вміти:

- складати конспекти занять, бесід з батьками, методичні розробки дидактичних ігор, вправ;
- аналізувати заняття вихователя спеціальної групи;
- планувати спільну роботу дефектолога з іншими спеціалістами дошкільного закладу з різних розділів програми навчання і виховання дітей дошкільного віку;
- здійснювати спільну роботу з родиною дитини з ТПМ.

Одержані знання та уміння допоможуть майбутнім корекційним педагогам, вчителям-логопедам: а) здійснювати ефективно навчально-виховну і корекційно-розвивальну роботу з дітьми дошкільного віку з порушеннями у розвитку; б) враховувати індивідуальні особливості кожної дитини при організації навчально-виховної роботи з метою корекції порушень процесів розвитку і соціалізації дитини, у якої внаслідок дії різних факторів ці процеси ушкоджені; в) організовувати адекватну взаємодію з родинами, котрі виховують дітей з особливими освітніми потребами.

1.2. Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні завдання	0 балів	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичні завдання за умови сторонньої допомоги.
	1 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконані завдання у цілому відповідають вимогам, хоча мають незначні огріхи.
	2 бали	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Не припускається помилок при їхньому виконанні. Здобувач виступає експертом практичних завдань, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	1 бал	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.
	2 бали	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-

		методичними матеріалами.
	3 бали	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Письмова робота	0-9	Здобувач не менше ніж на 50% контрольних завдань надав правильну відповідь – початковий рівень знань
	10-13	Здобувач на 51% - 70% контрольних завдань надав правильну відповідь – середній рівень знань
	14-17	Здобувач на 71% - 90% контрольних завдань надав правильну відповідь – достатній рівень знань
	18-20	Здобувач на 91% - 100% контрольних завдань надав правильну відповідь – високий рівень знань
ІНДЗ (есе)	0	Побудоване висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.
	0-5	За обсягом висловлення сягає норми, тему розкрито, виклад загалом зв'язний; наведено один доречний аргумент; наведено непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, неточно дібрані слова й синтаксичні конструкції.
	6-10	Самостійно побудований послідовний, повний, логічно викладений текст; сформульовано тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкрито тему, висловлено основну думку; наведено один доречний аргумент; вдало дібрано лексичні засоби; наведено один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації тощо.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Методика виховної роботи в закладах спеціальної дошкільної освіти», яка за навчальним планом передбачає підсумковий контроль у формі екзамену, відводиться 20 балів. Здобувач вищої освіти може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40.

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач не відповідає на запитання.
1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання.
6-10 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.
11-15 балів	Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами.
16-20 балів	Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання у сфері діагностики та корекції мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з вадами психофізіологічного та мовленнєвого розвитку. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.

Добре (82 – 89 В)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач у сфері діагностики та корекції мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з вадами психофізіологічного та мовленнєвого розвитку, але припускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74 – 81 С)	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, дає правильні відповіді щодо основних мовленнєвих порушень в аспекті: етіології, симптоматики, класифікації, методи і прийоми логопедичного обстеження і впливу. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.
Задовільно (64 – 73 D)	Здобувач розуміє основні положення навчальної дисципліни, котрі є визначальними і орієнтується у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач розуміє практичні завдання, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників. Розуміє основні закономірності мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.
Задовільно (60 – 63 E)	Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо основних закономірностей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку несистемні, фрагментарні. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; відсутнє глибоке розуміння про теоретичні і методологічні основи логопедії.
Незадовільно (35 – 59 FX)	Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання заліку.
Незадовільно (0-34 F)	Здобувач не виконує вимоги програми навчальної дисципліни: не сформовані знання уміння та навички. Здобувач не допускається до заліку та проходить повторне вивчення дисципліни.

Шкала оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РОЗДІЛ 2.

ТЕМИ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. Загальні питання дошкільної спеціальної педагогіки.

Об'єкт, предмет і задачі дошкільної спеціальної педагогіки. Основні категорії порушень розвитку в дітей. Загальні і специфічні особливості дітей з відхиленнями в розвитку. Загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу. Фахова освіта як умова присвоєння дитиною суспільно-історичного досвіду. Принципи корекційно-педагогічного процесу. Методи вивчення проблемних дітей. Система корекційної допомоги дітям з розвитком, що відхиляється. Зміст і характер взаємодії дорослих з дітьми в різні періоди дитинства. Предметно розвиваюче середовище, матеріально-технічні умови і педагогічні кадри.

Тема 2. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями аналізаторних систем мозку. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. Характеристика дітей з порушеннями слуху. Задачі і принципи виховання і навчання дітей з порушеннями слуху. Зміст корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з порушеннями слуху. Організація корекційної допомоги дошкільникам з порушеннями слуху.

Тема 3. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Характеристика порушень зору в дітей. Система дошкільного виховання дітей з порушенням зору. Умови виховання і навчання дітей з порушеннями зору. Основні принципи корекційної роботи в дитячому саду для дітей з порушенням зору. Зміст навчання і виховання дітей з порушенням зору в дитячому саду. Зміст спеціальних корекційних занять. Сенсорне виховання як засіб соціальної адаптації дітей з порушенням зору. Взаємозв'язок психолого-педагогічної корекції з медичним супроводом слабозорих дітей.

Тема 4. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту (розумово відсталіх) та дітей з затримкою психічного розвитку (ЗПР). Характеристика порушень при розумовій відсталості. Система виховання, навчання і реабілітації дітей дошкільного віку з порушенням інтелекту (розумово відсталіх). Виховання і навчання дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Характеристика відхилень при затримці психічного розвитку в дітей. Класифікація затримки психічного розвитку. Диференціальна діагностика затримки психічного розвитку і подібних з нею станів. Специфіка освітніх потреб дітей раннього і дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Організаційні форми допомоги дитятам-дошкільникам із затримкою психічного розвитку. Корекційна спрямованість виховання і навчання дітей із затримкою психічного розвитку та організація роботи з їх батьками. Інтегроване виховання і навчання дітей з обмеженими можливостями.

Тема 5. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарата, з порушеннями емоційного розвитку (ранній дитячий аутизм), з порушеннями поведінки та дітей зі складними і

множинними порушеннями. Загальна характеристика порушень опорно-рухового апарата. Дитячий церебральний параліч. Рухові порушення при ДЦП. Порушення психіки при ДЦП. Мовленнєві порушення при ДЦП. Класифікація дитячого церебрального паралічу. Корекційна робота при ДЦП. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями емоційного розвитку (ранній дитячий аутизм). Представлення про особливості раннього розвитку дітей з аутизмом. Психологічна допомога родині, що виховує дитину раннього віку з відхиленнями в афективному розвитку.

Тема 6. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями поведінки. Соціальна дезорієнтація. Негативне самопред'явлення. Сімейна ізоляція. Хронічна неуспішність. Відхід від діяльності. Вербалізм. Виховання і навчання дітей дошкільного віку зі складними і множинними порушеннями. Етіологія складних і множинних порушень розвитку в дітей. Класифікації складних і множинних порушень розвитку в дітей. Проблеми виховання дитини зі складними і множинними порушеннями в родині. Задачі спеціального дошкільного виховання дитини зі складними і множинними порушеннями у психофізичному розвитку.

Тема 7. Загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу в спеціальних закладах. Роль педагога в навчанні, вихованні й розвитку аномальних дітей.

РОЗДІЛ 3.
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

3.1. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна	заочна
1.	<i>Семінар</i> загальні питання дошкільної спеціальної педагогіки	2	1
2.	<i>Круглий стіл</i> виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями аналізаторних систем мозку.	2	1
3	<i>Вирішення практичних завдань</i> виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями зору	2	1
4.	<i>Діагностування</i> дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту (розумово відсталіх) та дітей з затримкою психічного розвитку (ЗПР).	4	1
5	<i>Семінар</i> виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарата, з порушеннями емоційного розвитку (ранній дитячий аутизм), з порушеннями поведінки та дітей зі складними і множинними порушеннями	4	1
6	<i>Вирішення практичних завдань</i> виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями поведінки	2	1
7	<i>Семінар</i> загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу в спеціальних закладах	4	2
	Разом	20	8

Тема 1. Семінар. Загальні питання дошкільної спеціальної педагогіки.

Форма організації на занятті (Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком)

1. Основні категорії порушень розвитку в дітей.
2. Система корекційної допомоги дітям з розвитком, що відхиляється.
3. Предметно розвиваюче середовище, матеріально-технічні умови і педагогічні кадри.

Обов'язкове практичне завдання (підготовка есе)

Есе «Загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу»

Рекомендована література

1. Бондар В. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Київ, 2004. 152 с.
2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі. Путівник для педагогів. Київ. 2015.
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
4. Єфремова В.В. Система роботи з психофізичного розвитку дитини. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 160 с.

Тема 2. *Круглий стіл*. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями аналізаторних систем мозку

Форма організації на занятті (робота в мікрогрупі)

1. Проаналізувати причини виникнення відхилень у розвитку
2. Проаналізувати психічний розвиток при дизонтогеніях за типом ретардації.

Обов'язкове практичне завдання (Вирішення ситуативних задач)

1. Проаналізуйте зміст виховної та корекційної допомоги дошкільникам з порушеннями слуху.

Рекомендована література

1. Вікові особливості розвитку дитини. Л. Балім. Київ. 2010. 20 с.
2. Основи дефектології: навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. Закладів. І.М. Маруненко, В.І. Бобрицька, Є.О Неведомька, З.Ф. Сіверс, КМПУ імені Б.Д. Грінченка. Вид. 2-е, стереотип. Київ, 2016. 144 с.
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. 2017. 256 с.
4. Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку / К.В. Луцько (заг. ред), О.В. Мартинчук., О.П. Круглик. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 395 с.

Тема 3. Вирішення практичних завдань. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями зору

Форма організації на занятті (робота в мікрогрупі)

1. Проаналізувати особливості особистості й емоційно-вольової сфери дітей з порушенням зору

Обов'язкове практичне завдання (підготовка есе)

Есе «Особливості розвитку пізнавальної сфери в дітей з порушеннями зору».

Рекомендована література

1. Атемасова О.А. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери дітей дошкільного віку. Х.: Ранок, 2010. 176с.
2. Гурковська Т.Л. Супровід розвитку дітей раннього віку. Київ: Шкільний світ, 2011. 128с.
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
4. Крамченкова В. О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший дошкільний вік. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.
5. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. 652 с.

Тема 4. Діагностування. Діти дошкільного віку з порушеннями інтелекту (розумово відсталі) та дітей з затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Форма організації на занятті (робота в мікрогрупі)

1. Провести діагностику проявів різних форм ЗПР
2. Охарактеризуйте питання психологічної діагностики та корекції при ЗПР.

Обов'язкове практичне завдання (Вирішення ситуативних задач)

1. Опишіть корекційну спрямованість виховання і навчання дітей із затримкою психічного розвитку та організацію роботи з їх батьками.
2. Проаналізуйте інтегроване виховання і навчання дітей з обмеженими можливостями.

(написання есе)

Есе «Особливості діяльності розумово відсталої дитини»

Рекомендована література

1. Гоян І.М., Палій А.А. Психодіагностичний, психокорекційний і розвивально-виховний практикум у дитячому садку: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. 588 с.
2. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя) : навч. посіб. для студентів ВНЗ. 4-те вид. Київ : Каравела, 2017. 247 с.
3. Крамченкова В. О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший дошкільний вік. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.

Тема 5. Семінар. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарата, з порушеннями емоційного розвитку (ранній дитячий аутизм), з порушеннями поведінки та дітей зі складними і множинними порушеннями

Форма організації на занятті (робота в мікрогрупі)

1. Проаналізувати питання психологічної діагностики й корекції дітей з порушеннями емоційного розвитку.
2. Проаналізувати структуру рухового порушення при дитячому церебральному паралічі.

Обов'язкове практичне завдання

1. Складіть психологічні рекомендації в допомогу родині, що виховує дитину раннього віку з відхиленнями в афективному розвитку.

Підготовка есе

Есе «Особливості діяльності дітей з важкими порушеннями мовлення».

Рекомендована література

1. Корпанець Н.М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з ООП. Київ, 2018. 56 с.
2. Плиска О. І. Фізіологія вищої нервової діяльності та сенсорних систем: Посібник. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 285 с.
3. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2015. 292 с.
4. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навчально-наочний посіб./ Укл. Т. Скрипник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2015. 56 с .

Тема 6. *Вирішення практичних завдань.* Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями поведінки

Форма організації на занятті (робота в мікрогрупі)

1. Проаналізувати підходи до класифікації дітей зі складними порушеннями поведінки

Обов'язкове практичне завдання (Вирішення ситуативних задач)

1. Охарактеризуйте задачі спеціального дошкільного виховання дитини зі складними і множинними порушеннями у психофізичному розвитку.
2. Проаналізуйте в чому полягає хронічна неуспішність дітей дошкільного віку з порушеннями поведінки.

Рекомендована література

1. Забрамна С.Д. Психолого-педагогічна діагностика розумового розвитку дітей. 1995.
2. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку: Учбово-методична допомога / Під науковою редакцією Л. А. Федорович. Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 217с.
3. Психологічні особливості дітей і підлітків з проблемами в розвитку:

Вивчення та психокорекція. Під ред. У.В. Ульєнкова. 2007.

4. Ростомашілі Л. Н. Адаптивне фізичне виховання дітей зі складними вадами розвитку. 2009.
5. Тарасун, В.В. (Ред.). Психологічні умови ефективності дошкільного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Київ. 2005.

Тема 7. Семінар. Загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу в спеціальних закладах

Форма організації на занятті (Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком)

1. Охарактеризуйте систему принципів добору дітей до спеціальних навчально-виховних закладів.
2. Наведіть приклади правильного комплектування груп дітей з порушеннями у розвитку спеціальних установ.

Обов'язкове практичне завдання (проект)

1. Програми комплектування спеціальних установ на інноваційних засадах.

Рекомендована література

1. Колупаєва А.А., Найда Ю.М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навчально - методичний посібник. Київ. 2007. 128 с.
2. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: Науково-методичний посібник. За ред. Н.І. Клокар, О.В.Чубарук. Біла Церква. 2006. 124 с.
3. Супрун І.В. Реалізація напрямків психологічного супроводу дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах // Матеріали педагогічних читань: «Інклюзивне навчання рівневий доступ до якісної освіти» . Донецьк. 2011. 102 с.
4. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання (Методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психолого - медико - педагогічних консультацій, педагогам, психологам,

батькам). Кам'янець - Подільський: «Абетка–Нова». 2007. 148с.

РОЗДІЛ 4.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Загальні питання дошкільної спеціальної педагогіки

Питання для самостійної роботи.

1. Загальні і специфічні особливості дітей з відхиленнями в розвитку.
2. Система корекційної допомоги дітям з розвитком, що відхиляється.
3. Зміст і характер взаємодії дорослих з дітьми в різні періоди дитинства.
4. Фахова освіта як умова присвоєння дитиною суспільно-історичного досвіду

Тема 2. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями аналізаторних систем мозку

Питання для самостійної роботи.

1. Розкрийте особливості обстеження слуху у немовлят, його значення для діагностики розвитку мовлення у дитини та інших психічних функцій, зокрема сприймання, пам'яті, мислення.
2. Проаналізувати специфіку оцінювання навчальних досягнень дітей із порушеннями слуху.
3. Розкрийте особливості розвитку дітей з порушеннями слуху: глухі діти, слабочуючі, діти які втратили слух на пізніх етапах розвитку?
4. Організація роботи та корекційної допомоги дошкільникам з порушеннями слуху.

Тема 3. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями зору

Питання для самостійної роботи.

1. Розкрийте особливості розвитку дітей з порушеннями зору: сліпі, слабозорі та діти, які втратили зір на пізніх етапах розвитку.
2. Як порушення зору впливає на формування особової і емоційно-

вольової сфери дитини?

3. Назвіть загальні психологічні вимоги, що пред'являються до організації і проведення обстеження дітей з порушеннями зору.

4. Охарактеризуйте діагностичні методики для визначення рівня розумового розвитку дітей з порушенням зору.

Тема 4. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту (розумово відсталих) та дітей з затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Питання для самостійної роботи

1. Чого і як слід навчати дітей із затримкою психічного розвитку?
2. Охарактеризуйте основні завдання, які спрямовані на розвиток зорового сприймання та просторових уявлень дітей з затримкою психічного розвитку.
3. Які психодіагностичні методики використовують для діагностики розвитку розумово відсталої дитини?
4. Система комплексної корекційно - розвивальної допомоги дітям з розумовою відсталістю.
5. Проаналізуйте функції оцінювання досягнень розумово відсталої дитини?.

Тема 5. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарата, з порушеннями емоційного розвитку з порушеннями поведінки та дітей зі складними і множинними порушеннями

Питання для самостійної роботи.

1. Визначте рівень сформованості ігрової діяльності дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарата
2. В чому полягає завдання психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарата?

3. Охарактеризуйте значення розвитку внутрішнього мовлення для дітей з мовленнєвими порушеннями.
4. Чим можна пояснити успіх осіб з аутизмом у таких видах діяльності, як малювання, математика, музичне мистецтво, наукові дослідження?
5. Охарактеризуйте основні підходи до корекції дисгармонічного розвитку в дитячому віці.

Тема 6. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з порушеннями поведінки

Питання для самостійної роботи

1. Особливості зміни форм спілкування і провідних діяльностей дітей з дисгармонічним складом особистості.
2. Опишіть особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери дітей з порушеннями поведінки
3. Завдання діагностичного дослідження дітей з порушеннями поведінки.
4. Які сигнали у соціально-емоційній сфері дитини до 2-х років мають насторожити батьків?

Тема 7. Загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу в спеціальних закладах

Питання для самостійної роботи

1. Яку роль грає безпека у організації комплексування спеціальних установ для дітей з порушеннями у розвитку.
2. Які вимоги висуваються до облаштування інклюзивного навчального закладу?
3. Охарактеризуйте інформаційне та методично - консультативне забезпечення спеціальних установ для дітей з порушеннями у розвитку
4. Як інноваційні технології впливають на принципи комплектування спеціальних установ для дітей з порушеннями розвитку?

РОЗДІЛ 5. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Підготувати есе на електронному і паперовому носіях, виступити на практичному занятті з відповідною тематикою (протягом семестру)

5.1 Приблизна тематика есе:

1. Загальні вимоги до організації і змісту корекційно-педагогічного процесу.
2. Особливості діяльності дітей з важкими порушеннями мовлення.
3. Особливості діяльності розумово відсталої дитини.
4. Особливості розвитку пізнавальної сфери в дітей з порушеннями зору.
5. Взаємозв'язок психолого-педагогічної корекції з медичним супроводом слабозорих дітей.
6. Система виховання, навчання і реабілітації дітей дошкільного віку з порушенням інтелекту.
7. Проблеми виховання дитини зі складними і множинними порушеннями в родині.
8. Роль педагога в навчанні, вихованні й розвитку аномальних дітей.

**ЗДОБУВАЧ ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ПОВИНЕН
ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ,
НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ.**

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;

- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есе тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

5.2 Методичні вказівки щодо оформлення есе

Есе — це нарис студента на задану тему, який висловлює обґрунтовану авторську позицію та написаний у вільній формі. Зазвичай як тема есе наводиться цитата, ставиться полемічне питання чи наводиться ситуація з професійної сфери діяльності, яку має осмислити студент.

Структура написання есе зазвичай складається з таких частин:

- вступ;
- основна частина;
- висновок;
- список використаних джерел (літературні джерела (не більше 5) розміщуються в алфавітному порядку, відповідно до ДСТУ 8302:2015).

На титульному листі до структури есе вказують назву навчального закладу, предмет, тему роботи, ПІБ та курс, групу студента, ПІБ, науковий ступінь та посаду викладача.

Основні технічні вимоги до написання есе:

- шрифт –Times New Roman;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- кегль – 14;
- мова – державна;
- текст розташовується з одного боку аркуша паперу формату А4 (210 x 297 мм);
- до 40 рядків на сторінку;
- в есе має бути назва (збігається з тематикою тексту);
- відступи від країв аркуша – зліва 3 см, згори та знизу 2 см, справа 1,5 см;
- за наявності використаної літератури – посилання на джерело (наприклад, [1, с. 11]).

ГЛОСАРІЙ

Анамнез – сукупність відомостей про того, хто обстежується (хворому) і розвитку його захворювання. У психіатрії анамнез виступає як засіб дослідження травмуючих конфліктів на життєвому шляху людини і виявлення на цій основі причин відхилень в його психічному розвитку. Анамнез особистості вживається іноді як синонім поняття «історія розвитку особистості».

Аномальний розвиток дитини – відхилення від загальних закономірностей психічного розвитку дитини, що порушують, викривляють структуру психічної діяльності дитини і вносять в неї додаткові ускладнення.

Аутизм – особлива аномалія психічного розвитку, при якому мають місце стійкі і своєрідні порушення комунікативної поведінки, емоційних відносин дитини з навколишнім світом, являє собою відрив від реальності, відгородженість про реального світу. Походження та умови виникнення досі мало з'ясовані. Діагностують його у 2 – 6 дітей на 10000, переважно хлопчиків (співвідношення хлопчиків і дівчаток – 5 до 1). Аутизм полягає у нерівномірному розвитку психіки з порушеннями, в першу чергу, міжособистісного сприймання, функцій соціальної взаємодії та спілкування. Характерним є також надзвичайно обмежене коло інтересів і видів діяльності.

Вікові новоутворення – новий тип будови особистості та її діяльності, психічні зміни, що виникають у певному віковому періоді й визначають перетворення в свідомості дитини, її внутрішнє й зовнішнє життя.

Дисгармонійний психічний розвиток – це тип дизонтогенезу, основою якого є вроджена чи рано набута диспропорційність розвитку психіки дитини, переважно в емоційно-вольовій сфері при первинно збереженому інтелекті.

Психологія дітей із складними порушеннями розвитку – це порівняно нова галузь спеціальної психології, яка вивчає особливості психічного розвитку людини, що має два або більше порушень.

Гіперактивні діти – це діти, поведінка яких характеризується неухильною, надмірною активністю та імпульсивністю, що проявляються в різних ситуаціях і зумовлюють стійку соціальну чи шкільну дезадаптацію.

Депривація – втрата особистістю можливості задоволення тих чи інших

потреб або позбавлення її якогось бажаного об'єкта чи людини, що сприяють задоволенню цих потреб.

Дефектолог – спеціаліст з повною вищою освітою за спеціальністю дефектологія за напрямками: тифлопедагогіка, логопедія, олігофренопедагогіка, сурдопедагогіка.

Дисгармонійний психічний розвиток – це така форма порушень розвитку, для якої характерна недостатність розвитку емоційно-вольової та мотиваційної сфери особистості при відносній збереженості інших структур.

Дитячий церебральний параліч – порушення моторних функцій і контролю м'язів унаслідок ураження мозку перед, під час чи невдовзі після народження дитини.

Діти з вадами зору – складають групу сліпих, слабкозорих і дітей з функціональними порушеннями зору (косоокістю, амбліопією, порушенням рефракції). У сліпих дітей цілком відсутні зорові відчуття (тотальна сліпота), або є світловідчуття чи залишковий зір із гостротою до 0,04 на кращому оці з використанням окулярів (практична сліпота). Відсутність зорових функцій у сліпих дітей у процесі розвитку й навчання компенсується збереженими функціями інших органів чуття – дотиком, нюхом, слухом, мовленням. Такі діти навчаються в спеціалізованих дошкільних і шкільних закладах.

Діти з розладами мовлення – це діти, в мовленні яких спостерігаються відхилення від норми, прийнятої у даному мовному середовищі. Вади мовлення, залежно від характеру мовленнєвих розладів, негативно впливають на всі психічні властивості дитини, позначаються на її діяльності, поведінці.

Діти з особливими освітніми потребами – діти, чиї освітні потреби виходять за межі загально прийнятої норми і вимагають додаткові ресурси: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінанси (бюджетні асигнування для отримання додаткових спеціальних послуг).

Діти-олігофрени – діти з уродженим чи набутих у ранньому дитинстві (у віці до 3-х років) загальним психічним недорозвитком із переважною недостатністю інтелектуальних здібностей. Причинами, що зумовлюють розумову відсталість, можуть бути: різноманітні шкідливі впливи в період внутрішньоутробного розвитку дитини (інфекції, інтоксикації, травми й т. ін.); родові травми й асфіксія.

Затримка психічного розвитку – один із різновидів відхилень психічного розвитку у дітей. ЗПР дітей психологи розуміють як відставання психічного розвитку від вікової норми, зумовлене, з одного боку, негрубими порушеннями функціонування центральної нервової системи (мінімальна

мозкова дисфункція), а з іншого – несприятливими умовами виховання і розвитку в ранньому й дошкільному дитинстві, зокрема, емоційно збідненим спілкуванням та дефіцитом інформації.

Індивідуальний розвиток – процес формування індивіда від народження до кінця життя. Позначається терміном «онтогенез» (від грец. – суцїй і – походження) на відміну від «філогенезу» (грец. – рід, плем'я), під яким розуміють розвиток органічного світу в цілому або окремих видів організму.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами; передбачає спільне перебування дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку з їхніми здоровими однолітками.

Курикулум – загальна концепція навчання дітей з особливими потребами, що визначає знання, вміння, установки та методи їх формування.

Методи навчання – спосіб досягнення навчальної мети, зокрема, послідовних взаємопов'язаних дій вчителя й учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти, формується світогляд учня, розвиваються його здібності.

Особливі потреби – термін, який використовується стосовно осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, надається можливість розвинути свій потенціал.

Патогенез – механізми виникнення і розвитку хвороби і окремих її проявів на різних рівнях організму - від молекулярних порушень до змін в органах і системах; розділ патології, що трактує питання патогенезу.

Порушення слуху – постійне або тимчасове порушення слуху, при якому люди зазвичай здатні сприймати певні звукові сигнали, зокрема мовлення.

Порушення інтелектуального розвитку – це виразне, незворотне системне порушення пізнавальної діяльності, яке виникає внаслідок дифузного органічного пошкодження кори головного мозку.

Психічний інфантилізм – форма психологічної незрілості дитини, яка приводить при неправильному вихованні до затримки вікової соціалізації та поведінки дитини, які не відповідають віковим вимогам до неї.

Психодіагностика – це виявлення і вимірювання індивідуально - психологічних особливостей особистості.

Психолого-педагогічний супровід – розглядається як цілісна діяльність,

командна взаємодія (вчителів, асистентів вчителя, батьків, практичного психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та інших фахівців), що сприяє засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

Розумово відсталі діти – діти, у яких в результаті органічних уражень головного мозку спостерігається порушення нормального розвитку психічних, особливо вищих пізнавальних, процесів, труднощів формування інтересів і соціальної мотивації діяльності.

Синдром дефіциту уваги і гіперактивності – неврологічно - поведінковий розлад розвитку, що починається в дитячому віці. Проявляється такими симптомами, як труднощі концентрації уваги, гіперактивність і погано керована імпульсивність.

Спеціальний навчальний заклад – навчальний заклад, створений для навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку (школа, школа - інтернат, спеціальний навчально - виховний комплекс, об'єднання, навчально - реабілітаційний центр).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белей М.Д., Тодорів Л.Д. Основи діагностичної психології. Івано-Франківськ, 2008. 295 с.
2. Бондар В. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Київ, 2004. 152 с.
3. Бодарева М.І. Латентний компонент порушення як методична проблема логопедії. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) / Збірник наукових праць. Випуск №16 том 1. 2020.
4. Вікові особливості розвитку дитини. Л. Балім. Київ. 2010. 20 с.
5. Вікова психологія. За ред. Г.С. Костюка. Київ, 1976.
6. Вікові особливості мовленнєвого розвитку дитини <http://www.logopedia.com.ua/batkam/v-kov-osoblivostmovlenn-vogo-rozvitku-ditini>
7. Гоян І.М., Палій А.А. Психодіагностичний, психокорекційний і розвивально-виховний практикум у дитячому садку: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. 588 с.
8. Гурковська Т.Л. Супровід розвитку дітей раннього віку. Київ: Шкільний світ, 2011. 128с.
9. Єфремова В.В. Система роботи з психофізичного розвитку дитини. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 160 с.
10. Забрамна С.Д. Психолого-педагогічна діагностика розумового розвитку дітей. 1995.
11. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя) : навч. посіб. для студентів ВНЗ. 4-те вид. Київ : Каравела, 2017. 247 с.
12. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

13. Колупаєва А.А., Найда Ю.М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навчально - методичний посібник. Київ. 2007. 128 с.
14. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі. Путівник для педагогів. Київ. 2015.
15. Коргун Л.М. Діти з відхиленнями в розвитку. Психологічні особливості. Психолого-педагогічна діагностика. Одеса: Видавництво ТОВ Лерадрук, 2012. 277с.
16. Корпанець Н.М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з ООП. Київ, 2018. 56 с.
17. Крамченкова В. О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший дошкільний вік. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.
18. Кутішенко В. П. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум: навч. посіб. Київ: Каравела. 2009. 448 с.
19. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. Для студентів напряму підготовки Дошкільна освіта. Київ: Київськ. Університет імені Бориса Грінченка, 2015. 288 с.
20. Марченко І. С. Педагогічні заходи з формування комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП: навч.-метод. Посібник. Київ: Слово, 2013. 96 с.
21. Методи діагностики психічного розвитку дітей. І.М. Гоян, А. А. Палій. За ред. А.А. Палія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. 652 с.
22. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Борщевська Л. В., Обухівська А. Г. Київ. 1998.
23. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: Науково–

- методичний посібник. За ред. Н.І. Клокар, О.В.Чубарук. Біла Церква. 2006. 124 с.
24. Основи дефектології: навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. Закладів. І.М. Маруненко, В.І. Бобрицька, Є.О Неведомька, З.Ф. Сіверс, КМПУ імені Б.Д. Грінченка. Вид. 2-е, стереотип. Київ, 2016. 144 с.
25. Плиска О. І. Фізіологія вищої нервової діяльності та сенсорних систем: Посібник. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 285 с.
26. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» О.І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. 2017. 256 с
27. Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку. К.В. Луцько, О.В. Мартинчук., О.П. Круглик. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 395 с.
28. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку: Учбово-методична допомога. Під науковою редакцією Л. А. Федорович. Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 217с.
29. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку: Учбово-методична допомога. Під науковою редакцією Л. А. Федорович. Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 217с.
30. Психологічні особливості дітей і підлітків з проблемами в розвитку: Вивчення та психокорекція. Під ред. У.В. Ульєнкова. 2007.
31. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2015. 292 с.
32. Ростомашілі Л. Н. Адаптивне фізичне виховання дітей зі складними вадами розвитку. 2009.
33. Скрипник Т. В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. Київ : «Гнозіс», 2013. 60 с. 4.

34. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму. Київ : Вид-во «Фенікс», 2010. 320 с. 5.
35. Супрун І.В. Реалізація напрямків психологічного супроводу дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах. Матеріали педагогічних читань: «Інклюзивне навчання рівневий доступ до якісної освіти» . Донецьк. 2011. 102 с.
36. Тарасун, В.В. (Ред.). Психологічні умови ефективності дошкільного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Київ. 2005.
37. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навчально-наочний посіб. Укл. Т. Скрипник. Київ ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2015. 56 с .
38. Тищенко В.В. Вироблення дії ймовірного прогнозування у мовленнєвій діяльності розумово відсталих дошкільників. Дефектологія. 2001. №2. С. 9-13.
39. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання (Методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психолого - медико - педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам). Кам'янець - Подільський: «Абетка–Нова». 2007. 148с.
40. Яценко Т.В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку. Методичний посібник. 84с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.
URL : <http://www.mon.gov.ua>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт.
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
4. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт.
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>